

XALQARO BAHOLASH DASTURI VA UNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Yarasheva Gulira'no Shaydulla qizi

G'afforova Dilnur Murod qizi

Termiz Davlat Pedagogika Instituti talabasi

yarashevagulirano@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada xalqaro baholash dasturlari - PISA, TIMSS, PIRLS kabi xalqaro tadqiqotlarning ta'lim jarayoniga ta'siri hamda ular orqali o'quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish masalalari tahlil etiladi. Maqolada xalqaro baholash tizimlarining asosiy maqsadi - o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki hayotiy vaziyatlarda mustaqil fikrlash, mas'uliyat, insonparvarlik, bag'rikenglik kabi ijtimoiy-axloqiy fazilatlarini baholashdan iborat ekani yoritilgan.

Аннотация. В данной статье анализируется влияние международных программ оценки, таких как PISA, TIMSS и PIRLS, на образовательный процесс, а также вопросы формирования у учащихся национальных и общечеловеческих ценностей посредством этих программ. В статье подчеркивается, что основная цель международных систем оценки заключается не только в измерении уровня знаний учащихся, но и в оценке их умения самостоятельно мыслить, ответственности, гуманизма и толерантности в реальных жизненных ситуациях.

Abstract. This article analyzes the impact of international assessment programs such as PISA, TIMSS, and PIRLS on the educational process, as well as the issues related to the formation of national and universal values among students through these programs. The article highlights that the main goal of international assessment systems is not only to measure students' knowledge levels, but also to evaluate their independent thinking, responsibility, humanism, and tolerance in real-life situations.

Kalit so'z: xalqaro baholash dasturlari, PISA, TIMSS, PIRLS, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, ma'naviy tarbiya, ta'lim sifati, kompetensiyaviy yondashuv, insonparvarlik, global tafakkur, o'quvchi shaxsi.

Ключевые слова: международные программы оценки, PISA, TIMSS, PIRLS, национальные ценности, общечеловеческие ценности, нравственное воспитание, качество образования, компетентностный подход, гуманизм, глобальное мышление, личность ученика.

Keywords: international assessment programs, PISA, TIMSS, PIRLS, national values, universal values, moral education, quality of education, competency-based approach,

humanism, global thinking, learner's personality.

Kirish. Globallashuv jarayonida ta'lim tizimi insonni nafaqat bilimli, balki ma'naviy barkamol, mas'uliyatli va ijtimoiy faol shaxs sifatida tarbiyalashni talab etmoqda. Shu maqsadda dunyo miqyosida o'tkazilayotgan xalqaro baholash dasturlari - PISA, TIMSS, PIRLS kabi tadqiqotlar - o'quvchilarning bilimni amaliy hayotda qo'llay bilish, mustaqil fikrlash va ijtimoiy qadriyatlarni anglash qobiliyatini baholaydi.

Xalqaro o'quvchilarni baholash dasturi (**inglizcha:** *Programme for International Student Assessment*) — turli davlatlarda 15 yoshli o'quvchilarning **savodxonligini** (o'qish, matematika, tabiiy fanlar) hamda bilimlarini amaliyotda qo'llash qobiliyatini baholovchi dastur.

PISA testlari maktab o'quvchilarining haqiqiy hayotda kerak bo'ladigan hodisalarni tahlil qilish, ulardan xulosa chiqarish va muloqotga kirishish ko'nikmalarini qay darajada egallayotganini, ta'lim tizimining bu o'zgarishlarga qanchalik moslashayotganini aniqlash maqsadida o'tkaziladi. Ushbu dastur 1997-yilda joriy etilgan bo'lib, har uch yilda bir marta o'tkaziladi, birinchi marta 2000-yilda o'tkazilgan. Har uch yilda bitta fan yo'nalishiga afzallik berilib, jami testlar majmuasining deyarli 50% shu fanga mansub bo'ladi. 2000-yilda ilk bor o'qish savodxonligiga urg'u berilgan.

Test **Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti** (OECD) tomonidan yetakchi xalqaro ilmiy tashkilotlar bilan konsorsiumda, milliy markazlar ishtirokida tashkil etiladi. Tadqiqotda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga a'zo bo'lgan davlatlar, shuningdek, OECD bilan hamkorlik aloqalari bo'lgan davlatlar ishtirok etadi. PISA tadqiqoti monitoring tadqiqoti bo'lib, u turli mamlakatlardagi ta'lim tizimlarida sodir bo'layotgan o'zgarishlarni aniqlash va solishtirish, ta'lim sohasidagi strategik qarorlar samaradorligini baholash imkonini beradi. 2000-2015-yillar oralig'ida o'tkazilgan tadqiqot natijalari bo'yicha bugungi kunda Sharqiy Osiyoda — **Xitoy**, Koreya, Singapur, Yaponiya, Yevropada — **Finlandiya**, Estoniya, Shveysariya, Polsha va Niderlandiya kabi mamlakatlarning o'rta ta'lim tizimi yaxshi rivojlangan.

PISA test tarkibi

PISA testlari 5 ta yo'nalish bo'yicha *o'qish, matematik savodxonlik, tabiiy-ilmiy fanlar, hamkorlikda muammolarni hal qilish va moliyaviy savodxonlik* o'tkaziladi. Testlarda asosiy e'tibor o'quvchilarning mazkur yo'nalishlar bo'yicha eng asosiy tushunchalarni bilishi, bazaviy bilim va ko'nikmalarni egallagani, ulardan hayotiy vaziyatlarda foydalana olishiga qaratiladi.

PISA sinovlarida to'rt xil sinov usulidan foydalaniladi:

1. Bir javobli testlar;
2. Bir nechta javobli testlar;
3. Qisqa yoki batafsil javob yoziladigan savollar;
4. Biror muammoning yechimi bo'yicha o'quvchi fikri (odatda bunday savollarda tekshiruvchida umumiy javoblar bo'ladi, o'quvchi javobi test tuzivchi javobiga aynan mos kelishi talab qilinmaydi, o'quvchi ijodkorligi qo'llab quvvatlanadi).

Bundan tashqari testlar bilan bir vaqtda o'quvchilardan anketalar ham olish nazarda tutilgan.

PISA asosiy yo'nalishlar

O'qish savodxonligi: *Insonning matn shaklida berilgan ma'lumotlarni tushina olish va ularga reaksiya bera olish ko'nikmasi, jamiyat hayotida faol qatnashish jarayonida o'qigan ma'lumotlaridan o'z maqsadlari yo'lida foydalana olish, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqati.*

Bu yerda, o'qish savodxonligi tushunchasi keng ma'no kasb etadi. Bu yo'nalish maqsadi o'quvchining berilgan badiiy asardan parcha, biografiya, xat, hujjat, gazeta va jurnallardan olingan maqolalar, turli qo'llanmalar, geografik kartalar kabi rangba-rang tematikadagi, tarkibida matnni ochib berishga mo'ljallangan diagrammalar, rasmlar, kartalar, grafik va jadvallar berilgan matnni tushinishi, mazmuni haqida fikr yurita olish, matn mazmuniga baho berish va o'qiganlari haqida o'z fikrini bera olishi kabi kompetensiyalarini aniqlash hisoblanadi.

Matematik savodxonlik: *Insonning matematikaning o'zi yashayotgan olamdagi o'rnini bilishi, matematik jarayonlarni to'g'ri va to'liq asoslay olishini tekshiradi. Shaxsning matematikadan yaratuvchan, qiziquvchan va fikrlovchi insonning hozirgi va kelajakdagi matematik bilimlarga bo'lgan ehtiyojini qondira oladigan darajada foydalana olishini ta'minlash bu bo'limning asosiy maqsadidir.*

Bu bo'limdagi savodxonlik terminidan bu bo'lim maqsadi odatda maktab dasturida beriladigan bilimlarni qay darajada o'zlashtirganini aniqlash emasligini ko'rsatish uchun foydalanilgan. Asosiy e'tibor matematik bilimlardan turli xil hayotiy vaziyatlarda fikrlash va intuiativ qaror qabul qilish talab qilinadigan turli uslublaridan qo'llagan holda foydalana olish nazarda tutiladi. Lekin bu turdagi savollarga javob berishda maktab dasturida beriladigan bilim va ko'nikmalar zarur bo'lishi mumkin.

Bu yo'nalish sinovlarida odatda hayotning turli sohalarida (tibbiyot, turar joy, sport va hokazo) duch kelinishi mumkin bo'lgan matematikaga oid vaziyatlar taklif qilinadi.

Tabiiy-ilmiy fanlar savodxonligi: *Hayotiy hodisalarda ilmiy usulda hal qilinishi*

mumkin bo'lgan muammolarni aniqlash, kuzatuv va tajribalar asosida xulosalar chiqarish kompetensiyasi. Bu xulosalar atrofimizdagi olamni tushinish va inson faoliyati natijasida unda sodir bo'layotgan o'zgarishlarni anglab yetish, shunga ko'ra kerakli qarorlar qabul qila olish ko'nikmasini rivojlantirish bu bo'limning asosiy maqsadidir.

Bu savodxonlik asosi bizning maktablarimizda fizika (astronomiya elementlari bilan birga), **biologiya**, **kimyo** va **geografiya** fanlari o'qitilish jarayonida berilishi ko'zda tutilgan.

2000-yilda 32 davlatdan 265 000 o'quvchilar test sinovidan o'tgan. Ushbu yilda asosiy mavzu — o'qish va o'qilgan narsalarni tushunish qobiliyati tanlangan bo'lib, test savollarining uchdan ikki qismi aynan shu mavzuga bag'ishlangan.

PISA-2003 da 43 mamlakatdan 275 000 dan ortiq o'quvchi ishtirok etdi. O'qish bo'yicha Finlandiya 543 ball bilan birinchi o'rinni egalladi.

Rossiya — 442 ball, AQSh — 495 ball, **Serbiya** — 412 ball olgan.

Matematika yo'nalishida **Gonkong** 550 ball bilan birinchi o'rinda, **AQSh** 483 ball, Italiya 466 ball, Rossiya 468 ball to'plagan.

Tabiiy fanlar yo'nalishi bo'yicha **Finlandiya** yetakchilik qilgan (549 ball).

2006-yilda o'qish savodxonligi bo'yicha 57 davlat orasida Janubiy Koreya 556 ball bilan birinchi o'rinni egallagan.

Matematika yo'nalishida **Taybey** 549 ball bilan yetakchilik qilgan. AQSH 468 ball, Isroil 442 ball to'plagan.

Tabiiy fanlar savodxonligi bo'yicha Finlandiya 563 ball bilan birinchi o'rinda, Italiya 475 ball, AQSh 489 ball to'plagan.

2009 — yilda tadqiqotda 74 davlat ishtirok etgan. O'qish savodxonligi bo'yicha Xitoyning **Shanxay** shahri 556 ball bilan yetakchilik qilgan. **Koreya** 539 ball bilan ikkinchi va Finlandiya 536 ball bilan uchunchi o'rinni egallagan.

Matematika yo'nalishida ham Xitoyning **Shanxay** shahri 600 ball bilan yetakchi, MDH davlatlaridan Rossiya 468 ball, Qozog'iston 405 ball, Qirg'iziston 331 ball to'plagan.

2012-yilda PISA da 65 ta davlat, jumladan, OECDga a'zo 34 ta davlati ishtirok etdi. Ishtirokchilarga an'anaviy testlar bilan bir qatorda tadqiqot tarixida birinchi marta yangi turdagi masala, ya'ni — interaktiv masalalar (interactive problems) taklif qilindi. 2015-yilda tadqiqotda 70 ta davlat ishtirok etdi. Shu yili an'anaviy testlar bilan bir qatorda, moliyaviy savodxonlik bo'yicha tadqiqotlar o'tkazildi.

Singapur davlati o'qish savodxonligi, matematik va tabiiy-ilmiy fanlar savodxonligi PISA tadqiqotining barcha yo'nalishlari bo'yicha birinchilikni egallagan. MDH

davlatlaridan o'qish savodxonligi bo'yicha Qozog'iston 427 ball (53 — o'rin), matematik savodxonlik bo'yicha Rossiya 494 ball (23-o'rin) va tabiiy fanlar bo'yicha Moldova 428 ball (50-o'rin) to'plagan.

2022-yilda O'zbekiston ilk bor PISA xalqaro tadqiqotda ishtirok etadi^[9]. O'zbekiston PISA tadqiqotlarida qatnashish orqali rivojlangan mamlakatlar tajribalarini O'zbekiston ta'lim tizimida qo'llash, o'z natijalarini boshqa davlatlar natijalari bilan qiyosiy taqqoslash imkoniyatlariga ega bo'ladi. Tadqiqot O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi tomonidan **O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi** bilan hamkorlikda amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim sifatini baholash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5123-son qarori.
2. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing, 2023.
3. Mullis, I.V.S., Martin, M.O. TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science. IEA, 2020.
4. M.Qodirova, N.Abdullayeva. Zamonaviy ta'lim jarayonida xalqaro baholash dasturlarining ahamiyati. Toshkent, 2022.
5. Karimova, G. Boshlang'ich ta'limda qadriyatli yondashuv asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
6. Shonazarova, S. (2024). Factors for the Development of Geographical Concepts of Primary Class Students In Outside The Classroom Activities. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(5), 47-50.